

ZOEKTOCHT NAAR VERLOSSING

ARVIND NIRMAL
JAMES MASSEY
EN DE *DALIT*-THEOLOGIE

Hanna van Gemeren (4030281)
Bachelor eindwerkstuk Taal- en Cultuurstudies
Universiteit Utrecht
Mei 2016

INHOUDSOPGAVE

Hoofdstuktitel	Paginanummer
Hoofdstuk 1: Inleiding	3
Hoofdstuk 2: Dalits in India	4
2.1 Inleiding	4
2.2 Herkomst van de <i>dalit</i>	4
2.3 De situatie van <i>dalits</i> in India	4
2.4 <i>Dalit</i> -theologie	7
2.5 Het uitblijven van verbetering	9
Hoofdstuk 3: Arvind Nirmal	10
2.1 Inleiding	10
2.2 Nirmal en <i>dalit</i> -theologie	10
2.3 Jezus als <i>dalit</i>	11
2.4 Rol van geschiedenis	12
2.5 Zoektocht naar verlossing	13
Hoofdstuk 4: James Massey	14
4.1 Inleiding	14
4.2 Massey en <i>dalit</i> -theologie	14
4.3 Jezus als <i>dalit</i>	15
4.4 Rol van geschiedenis	16
4.5 Zoektocht naar verlossing	16
Hoofdstuk 5: Vergelijking	18
5.1 Inleiding	18
5.2 <i>Dalit</i> -theologie voor en door <i>dalits</i>	18
Hoofdstuk 6: Conclusie	20
Literatuurlijst	21

HOOFDSTUK 1: INLEIDING

*The Brahman was his mouth, of both his arms was the Rajanya made. His thighs became the Vaisya, from his feet the Sudra was produced.*¹

Bovenstaand citaat uit de Veda's, de eeuwenoude geschriften die de basis vormen voor het hindoeïsme, wordt vaak gebruikt als legitimatie voor het kastenstelsel zoals we dat kennen in India. Door de eeuwen heen heeft deze indeling zich steeds meer ontwikkeld en ontstond er een diep gewortelde traditie.² Dit complexe sociale systeem deelt de samenleving op in verschillende kasten, gelegitimeerd door ideeën van reinheid en onreinheid. De kasten bepalen niet direct de economische situatie van een persoon, maar staan wel voor een bepaalde sociale status die zeer bepalend is. Ook de levensstijl van de mensen wordt bepaald door de kaste waarin ze geboren worden: vaak wordt het beroep al van tevoren bepaald. Heilige rituelen mogen alleen uitgevoerd worden door de leden van een hogere kaste: zij zijn rein, de lagere kasten niet.³ Het kastesysteem bleef bestaan doordat de religieuze leiders het steeds doorgaven aan het volk: het was de heilige wet en moest zo gevolgd worden. Ze zagen erop toe dat er een strikte scheiding van de kasten was. De notie van reinheid speelde hier een grote rol in: trouwen met iemand uit een lagere kaste was ondenkbaar.⁴ De laagste sociale laag is die van de onaanraakbaren, ook wel *dalits* genoemd. De mensen uit deze sociale klasse behoren niet tot het kastenstelsel: ze zijn ervan uitgesloten. Ze worden als onrein beschouwd en zijn dus letterlijk onaanraakbaar. In dit werk staat deze groep centraal. Het doel van dit onderzoek is de theologie van *dalits* in India uit te diepen. Mijn hoofdvraag is dan ook:

Wat zijn de belangrijkste thema's binnen de dalit-theologie en hoe schrijven twee bekende dalit-theologen, Arvind Nirmal en James Massey hierover? Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen deze twee theologen?

Zo hoop ik tot een duidelijk beeld te komen van de inhoud van *dalit*-theologie. Hoe wordt Jezus bijvoorbeeld gezien binnen deze theologie en wat is de rol van de geschiedenis van *dalits*? Op welke manier is de *dalit*-theologie een bevrijdingstheologie? In hoofdstuk twee zal ik de positie van *dalits* en het ontstaan van de *dalit*-theologie behandelen. In het derde hoofdstuk behandel ik de theologie van Arvind Nirmal en zijn overtuigingen; het vierde hoofdstuk is gewijd aan James Massey. In hoofdstuk vijf zal ik deze twee theologen vergelijken aan de hand van de inhoud van hun theologie, de visie op Jezus als *dalit*, de rol van geschiedenis en de zoektocht naar verlossing. Hoofdstuk zes vormt de conclusie en zal antwoord geven op de onderzoeksvraag.

---

¹ Rigveda 10.90.12 (Vert. Ralph T.H. Griffith, 1896).

² James Massey, T. K. John, eds., *Rethinking Theology in India: Christianity in the Twenty-first Century* (New Delhi: Manohar, 2013), 383.

³ Massey en John, *Rethinking Theology in India*, 382.

⁴ Massey en John, *Rethinking Theology in India*, 181.

HOOFDSTUK 2: DALITS IN INDIA

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal ik de situatie rondom *dalits*, en in het bijzonder christelijke *dalits*, in India uitdiepen en de oorsprong van de *dalit*-theologie schetsen.

2.2 Herkomst van de *dalit*

Om te achterhalen wanneer het begrip *dalit* ontstond en wanneer het principe onaanraakbaarheid begon, is het van belang de geschiedenis van India te onderzoeken. Het is echter lastig om terug te gaan omdat er in die tijd enkel een orale traditie bestond.⁵ Er valt dus niets met zekerheid te zeggen over de daadwerkelijke herkomst van de *dalit*. Toch zijn verschillende theorieën rondom het ontstaan van het kastenstelsel en het begrip *dalit*: zo wordt bijvoorbeeld in een boek van James Massey geschreven dat het mogelijk is dat er ten tijde van de Ariërs (rond 1500 voor Christus) al een groep was die de naam *dalits* droeg en een aparte positie had ten opzichte van de rest van de samenleving. Het principe van *dalit*-zijn zou volgens hem dus al eeuwenoud zijn en zou een lange, ingewikkelde geschiedenis hebben die in stand gehouden wordt door het hindoeïsme (brahmanisme). Volgens Massey komt *dalit*-zijn voort uit een conflict rond het jaar 700 voor Christus tussen nomadenvolken en volken die al in India gevestigd waren.⁶

Bhimrao Ramji Ambedkar (1891-1956), inspirator van het Neo-Boeddhisme, bekende activist tegen onaanraakbaarheid en belangrijk politiek leider in India kwam op voor de *dalits*. Hij stelde dat de sociale ongelijkheid de officiële doctrine van brahmanisme is en vocht tegen deze notie vanuit het boeddhisme waar hij bekeerling van was. Hij schreef over het ontstaan van *dalits* in zijn *The Intouchables* (1948); zijn stelling is dat het fenomeen van *dalits* voortkomt uit een conflict tussen brahmanisme en boeddhisme: rond 400 voor Christus. *Dalits* waren volgens hem oorspronkelijk boeddhistisch, en doordat ze in de oorlog met het hindoeïsme vasthielden aan het boeddhisme werden ze in de positie van onaanraakbaarheid gedwongen. Boeddhisme is het antwoord op deze problemen van ongelijkheid, zo stelde Ambedkar, en hij argumenteerde dat het boeddhisme, in tegenstelling tot het hindoeïsme, wel kansen geeft aan verdrukten.⁷

Hoewel men dus niet kan vaststellen welke theorie het meest waarschijnlijk is en niet geverifieerd kan worden hoe en wanneer het kastenstelsel precies ontstaan is, wordt wel duidelijk dat het al eeuwenlang bestaat en dat de oorsprong ervan ver in de tijd teruggaat.

2.3 De situatie van *dalits* in India

Om tot een duidelijk beeld te komen van de problematiek is het van belang om te kijken naar de situatie van *dalits* in India. *Dalits* worden veelal beschouwd als een groep, maar er is veel variatie: onder de *dalits* bestaat een grote diversiteit aan etniciteit, beroepen, culturen, talen en zo meer.⁸ Er bestaan honderden subgroepen, gebaseerd op principes van reinheid.⁹ Deze subgroepen hebben te maken met beroep: zo staat een straatveger lager in rang dan een leerbewerker.¹⁰ Ook is het belang-

---

⁵ Hans Ucko, *The People and the People of God: Minjung and Dalit Theology in Interaction with Jewish-Christian Dialogue* (Münster: Lit, 2002), 93.

⁶ James Massey, *Roots: A Concise History of the Dalits* (New Delhi: ISPCK, 1991), 35-36.

⁷ Gyanendra Pandey, *A History of Prejudice: Race, Caste and Difference in India and the United States* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), 43.

⁸ James Massey, *From Truth to Truth: A Journey Through Faiths*, ed. Deepak Seth (New Delhi: Centre for Dalit/Subaltern Studies, 2008), 178-179.

⁹ Massey, *From Truth to Truth*, 178.

¹⁰ James Massey, "An Analysis of the Dalit Situation with Special Reference to Dalit Christians and Dalit Theology," *Religion and Society* 52, nr. 3-4 (2007): 60.

rijk om zorgvuldig om te gaan met het beschrijven van onrecht tegen *dalits*: hoe dit er precies uitziet is vaak sterk afhankelijk van een specifieke groep en plaats. Ook bestaat er onderlinge discriminatie.¹¹ Hoe de *dalit*-gemeenschap precies ontstaan is en hoe het zich heeft ontwikkeld tot hoe het nu is, is zoals hierboven vermeld op veel vlakken onduidelijk. Een periode die volgens Rupa Viswanath van groot belang is geweest is voor de positie van *dalits* is de periode van de Britse overheersing. Hij stelt dat voordat de Britten in India kwamen, de *dalits* ver weg van de stad leefden: onzichtbaar en onbelangrijk. Met de koloniale overheersing en de macht van de elite in de jaren 1890 werd het zogenaamde 'paria-probleem' aangekaart. Het werd toen echter weggezet als een sociaal probleem dat zichzelf op den duur zou oplossen vanuit de samenleving: het werd niet beschouwd als een probleem van de staat, ondanks zijn poging neutraal te zijn. De geschiedenis van *dalits* werd destijds geschreven door de overheersers zelf: *dalits* werden neergezet als een tevreden en dienstbaar volk dat geen interesse had in verandering.¹² Ook werd het kastesysteem opnieuw toegepast en herbevestigd: *dalits* werden door de Britten gebruikt om de bovenste kasten, die opstandig waren en de Britse overheersing niet steunden, in bedwang te houden. Ook werden ze niet bij de hindoes meegerekend, maar als aparte groep beschouwd.¹³ In de jaren 1920-1930 kregen *dalits* (toen 'depressed classes' genoemd) voor het eerst een plaats in de politiek. In 1928 kregen ze recht om naar school te gaan en zich vrij te bewegen in de maatschappij, al was er vanuit verschillende fronten wel sprake van weerstand.¹⁴ Vanaf de jaren 30 kwamen er steeds meer *dalit*-activisten op die de onaanraakbaarheid poogden af te schaffen en verandering probeerden te bewerkstelligen. Maar in 1931 werd de wet aangenomen dat moslims en christenen, net als de *tribals*, niet meer tot de *depressed classes* behoorden. De verschillen tussen *dalits* en christelijke *dalits* werden daarmee benadrukt: dit was een voordeel voor de hoge klassen, die volgens Muthaiah hiermee probeerden nog meer bekeringen te voorkomen. Christelijke *dalits* werden door deze maatregel wettelijk niet beschermd tegen onrecht maar hadden ook geen politieke macht.¹⁵ Er leek politieke verbetering te komen ten tijde van de onafhankelijkheid in 1947: *dalits* zouden een beschermde status krijgen totdat ze opgenomen zouden worden in de hindoe-gemeenschap. Maar Ambedkar protesteerde: de verschillen tussen *dalits* en de hindoe-gemeenschap waren volgens hem te groot en er was geen gedeelde religie. Weer kregen *dalits* geen politieke macht.¹⁶ In het jaar 1950 werd het fenomeen onaanraakbaarheid grondwettelijk afgeschaft en kwamen er speciale sociale rechten voor onder andere *dalits*.¹⁷ Er kwamen steeds meer acties tegen brahmanisme en veel *dalits* bekeerden zich in de jaren rond 1956 tot andere religies zoals boeddhisme en sikhisme, waar op andere manieren werd omgegaan met onaanraakbaarheid.¹⁸ De soefi-traditie is een interessant voorbeeld hiervan: er zijn in deze traditie veel gedichten geschreven waarin onaanraakbaarheid wordt genoemd.¹⁹ Een andere belangrijke gebeurtenis was de bekering van de invloedrijke Ambedkar tot het boeddhisme, een gebeurtenis waarover hij rond die tijd veel schreef en waarbij hij zijn pad tot het boeddhisme uitgebreid uiteenzette.²⁰ Onder zijn leiding bekeerde een enorm aantal *dalits* zich tot het boeddhisme: in de tien jaar na 1951, zo bleek uit een census, was het aantal boeddhisten in India gestegen van 141,426 naar 3,206,142.²¹ Gandhi propageerde een andere aanpak dan Ambedkar: bekering naar een andere religie was niet de oplossing.

¹¹ A.M. Shah, "The 'Dalit' Category and Its Differentiation," *Economic and Political Weekly* 37, nr. 14 (2002): 1318.

¹² Rupa Viswanath, *The Pariah Problem: Caste, Religion and the Social in Modern India* (Columbia: Columbia University Press, 2014), 203-205.

¹³ Viswanath, *The Pariah Problem*, 208.

¹⁴ Muthaiah, "Politics of Dalit Identity," *The Indian Journal of Political Science* 65, nr. 3 (2004): 387-390.

¹⁵ Muthaiah, "Politics of Dalit Identity," 395-396.

¹⁶ M. E. Prabhakar, "The Search for a Dalit Theology", in *Indigenous People: Dalits: Dalit Issues in Today's Theological Debate*, ed. James Massey, (Delhi: ISPCK, 1998): 210.

¹⁷ Pandey, "A History of Prejudice," 62.

¹⁸ Prabhakar, "The Search for a Dalit Theology," 209-210.

¹⁹ Ucko, *The People and the People of God*, 98.

²⁰ Pandey, "A History of Prejudice," 84-85.

²¹ Pandey, "A History of Prejudice," 86.

Het hindoeïsme moest van binnenuit worden hervormd en 'gereinigd'. Niet alleen deze opvatting, maar ook andere standpunten van Gandhi botsten met die van Ambedkar.²² In de jaren 70 kwam er *dalit*-literatuur en werden er politieke en sociale organisaties voor en van *dalits* opgericht.²³ In 1989 werd de *Scheduled Caste Act* (of de *Atrocities Act*) opgesteld om *dalits* te beschermen: het principe onaanraakbaarheid werd opnieuw afgeschaft nadat de aanvankelijke afschaffing in de grondwet van 1950 was teruggeroepen. Nog steeds waren er veel gevallen van geweld tegen *dalits* en waren er bloedbaden door het hele land waarbij *dalits* om het leven kwamen. De *Atrocities Act* had als doel om *dalits* een betere sociale positie te verschaffen en ze te laten meedraaien in de maatschappij.²⁴

Door de recente geschiedenis heen is er, stap voor stap, steeds meer verbetering voor *dalits* gekomen. Tenminste: als we de Indiase grondwet onder de loep nemen, staan daar verschillende rechten voor *dalits* beschreven op sociaal, economisch en politiek gebied en voor onderwijs. Volgens de grondwet zijn religies in India toegestaan: iedere burger heeft het recht om zijn of haar religie aan te hangen. Ook is discriminatie verboden. Daarbij zijn er speciale rechten voor *dalits*: er wordt voor bescherming gezorgd tegen bijvoorbeeld uitbuiting.²⁵ Er zijn echter haken en ogen aan deze grondwet: deze specifieke rechten en bescherming gelden alleen voor *dalits* die boeddhist, hindoe of sikh zijn. Het blijkt daarbij nog lastig om deze rechten in de praktijk te laten doorwerken.²⁶ Het is grondwettelijk bepaald dat onaanraakbaarheid niet meer bestaat en verboden is, maar de sociale verandering blijft achter. Dit heeft als gevolg dat veel *dalits* hun lot geaccepteerd hebben en zichzelf ook als onaanraakbaar zijn gaan zien. Als gevolg van alle principes van onreinheid worden de *dalits* ook politiek en economisch gezien onderdrukt en ze hebben banen die laag in aanzien staan en soms met slavernij vergeleken worden.²⁷ Vaak worden ze verbannen naar plekken buiten de dorpen en zijn ze ongeletterd en arm.²⁸ De situatie van *dalits* gaat tegenwoordig nog regelmatig gepaard met spanning: eind januari dit jaar waren er rellen tegen de regering van Modi. Een student uit Hyderabad had zichzelf van het leven beroofd en velen wijten dit aan een slechte sociale behandeling en discriminatie. Volgens kennissen van de student zou hij, samen met enkele andere *dalit*-studenten, slecht zijn behandeld door de autoriteiten van de universiteit.²⁹ Ook zijn er nog vele voorbeelden te noemen van geweld tegen *dalits*, met name bij confrontatie met hogere kasten.³⁰ Concrete verbetering blijft op veel vlakken achter.³¹ Er zijn echter ook positieve ontwikkelingen: verschillende studenten met een *dalit*-achtergrond zijn door de *Scheduled Caste Act* toegelaten tot de universiteit en er is met name voor boeddhistische *dalits* veel verbetering te zien. Daarbij zijn er bijeenkomsten van intellectuele *dalits* die streven naar een betere positieverdeling in de samenleving: ze streven naar een plaats voor *dalits* op alle lagen van de arbeidsmarkt en niveaus van educatie. De *Bhogal Conference* is hier een voorbeeld van.³² Zo zijn er verscheidene organen waarin *dalits* zich verenigen: *Dalit Solidarity Peoples* (DSP), in 1992 opgericht, is hier een voorbeeld van. Dit orgaan bestaat niet meer, maar heeft veel betekend in het verenigen van *dalits* vanuit het christendom, het hindoeïsme, het boeddhisme, de islam, het sikhisme en het christendom. DSP zette zich met gemiddeld 3000 leden, ver-

²² Pandey, "A History of Prejudice," 52.

²³ Prem K. Shinde, ed., *Dalits and Human Rights: (Volume 2) Dalits, Security and Rights Implications* (Delhi: Isha Books, 2005), 93.

²⁴ Shinde, *Dalits, Security and Rights Implications*, 162.

²⁵ Massey, "Analysis of the Dalit Situation," 63.

²⁶ Massey, "Analysis of the Dalit Situation," 64.

²⁷ Massey, *From Truth to Truth*, 179-180.

²⁸ M. E. Prabhakar, "Developing a Common Ideology for Dalits of Christian and Other Faiths," in *Towards a Common Dalit Theology*, ed. Arvind Nirmal, (Madras: The Department of Dalit Theology, 1990): 70.

²⁹ "Not suicide, it's murder: Kejriwal attacks Modi on Dalit student death," *Hindustan Times*, geraadpleegd op 5 maart 2016, <http://www.hindustantimes.com/india/not-suicide-it-s-murder-kejriwal-attacks-modi-on-dalit-student-s-death/story-Ou2EdI5V5nvhCOCIImtlZI.html>.

³⁰ International Dalit Solidarity Network, geraadpleegd op 5 maart 2016, <http://idsn.org/countries/india/>.

³¹ D. Shyam Babu, Chandra Bhan Prasad, "Six Dalit Paradoxes," *Economic and Political Weekly* 44 nr. 23 (2009), 22.

³² S. Srinivasa Rao, "Dalits in Education and Workforce," *Economic and Political Weekly* 26 nr. 29 (2002): 2998.

spread door heel India, in voor het in de praktijk toepassen van de wetten, zoals de *Scheduled Caste Act*.³³ Sinds 1998 zijn er in verschillende werelddelen bijeenkomsten gehouden van de *dalit diaspora*, waarbij er op internationaal niveau al veel aandacht is gekomen voor de situatie.³⁴ Veel *dalits* zijn door de jaren heen geëmigreerd en hebben zich vanuit andere landen ingezet voor de zaak: er is nu een *National Campaign For Dalit Human Rights* (NCDHR) die een verzameling is van 26 internationale organisaties. Zo heeft deze organisatie de gemeenschap geholpen op het gebied van globalisatie door haar computers en andere technologie te verschaffen. Ook heeft ze aandacht gevraagd voor *dalits* binnen belangrijke, wereldwijde organisaties zoals de UN en de Wereldbank. Op deze manier wordt er aan groepen die vanuit de overheid niet worden gesteund, toch steun geboden.³⁵ Ook binnen het onderwijs lijkt er verbetering te komen: er zijn steeds meer *dalit*-wetenschappers en er wordt een vakgebied ontwikkeld dat zich specifiek richt op *dalits*.³⁶ Er zijn dus positieve ontwikkelingen, maar het blijft moeilijk om iets te zeggen over verbetering omdat er tegelijkertijd nog sprake is van talloze conflictsituaties.

2.4 Dalit-theologie

De slechte sociale positie die hierboven kort uiteen werd gezet geldt zeker ook voor christelijke *dalits*. Een groot deel van de christenen in India is *dalit* en bij hen is vaak sprake van een 'dubbele' discriminatie. Christelijke *dalits* worden zowel voor hun *dalit*-zijn als voor hun christen-zijn gediscrimineerd en door anderen verstoten: door de andere *dalits* en door de christenen uit andere kasten.³⁷

Door deze christelijke *dalits* is sinds de jaren 80 een speciale theologie ontwikkeld. Arvind Nirmal is een van de vaders van de *dalit*-theologie: zijn gedachtegoed zal in hoofdstuk drie behandeld worden. De theologie heeft zich door de jaren heen ontwikkeld tot een bevrijdingstheologie met een duidelijk doel, namelijk om *dalits* uit hun onderdrukking en van hun onaanraakbaarheid te bevrijden: een protest tegen het kastesysteem. Hiertoe wordt voornamelijk het element van verlossing uit het christelijk geloof benadrukt en toegepast op de verlossing van de kastelozen uit hun ellende. Er zijn veel overeenkomsten tussen de *dalit*-theologie en de bevrijdingstheologie die in de jaren 60 opkwam in Latijns-Amerika, een beweging die veel invloed heeft gehad op de rest van de wereld. De katholieke kerk wilde meer aandacht schenken aan de armen in de samenleving en er was veel protest tegen de toenmalige dictators.³⁸ Eenzelfde aanleiding en opzet is zichtbaar bij de *dalit*-theologie, waarbij er sprake is van een inhoudelijke theologie voor bevrijding maar ook een verzet tegen de overheersende machten.

Zoals hierboven is gesteld worden *dalits* als onrein, onwaardig en vervuild gezien. Dit heeft invloed op hun identiteit en zelfwaarde. De *dalit*-theologie verkondigt een verlossende boodschap met als doel deze identiteit te herstellen. Interessant is hierbij dat de belangrijkste figuur uit het christelijk geloof, Jezus Christus, als *dalit* wordt neergezet en zijn vader als God van de *dalits*. Zo wordt het lijden van de *dalits* gezien als een manier om Jezus te kunnen begrijpen: ook hij heeft geleden. Dit geldt ook andersom: het lijden van Jezus wordt geleden door *dalits*.³⁹ Hoe dit theologisch wordt onderbouwd zal ik in de volgende hoofdstukken behandelen. Om het christendom relevant te maken voor *dalits* heeft een aantal *dalit*-theologen zich verdiept in de *dalit*-cultuur en -geschiedenis. Dit is belangrijk gebleken om de voor veel *dalits* vreemde principes van het christen-

---

³³ Massey, *From Truth to Truth*, 155-156.

³⁴ Vivek Kumar, "Dalit Movement and Dalit International Conferences," *Economic and Political Weekly* 38 nr. 27 (2003): 2799.

³⁵ Vivek Kumar, "Understanding Dalit Diaspora," *Economic and Political Weekly* 39 nr. 1 (2004), 115-116.

³⁶ Babu, Prasad, "Six Dalit Paradoxes," 24.

³⁷ Prabhakar, "Developing a Common Ideology for Dalits of Christian and Other Faiths," 66-67.

³⁸ Robert Mackin, "Liberation Theology and Social Movements," in *Handbook of Social Movements across Latin America*, eds. Paul Almeida, Allen Cordero Ulate (Dordrecht: Springer Netherlands, 2015): 104-105.

³⁹ Charles Singaram, *The Question of Method in Dalit Theology: In Search of a Systematic Approach to the Practice of an Indian Liberation Theology* (Delhi: ISPCK, 2008), 1-3.

dom te kunnen overbrengen. Onderzoek door *dalit*-theoloog A.M. Abraham Ayrookuzhiel liet zien dat er veel gebruiken en tradities zijn onder *dalits* waarin tegen het kastenstelsel geprotesteerd wordt en dat er anti-brahmaanse gedichten bestaan. Ook wordt er in de *dalit*-traditie gesproken over talloze goden en godinnen die de kasten veroordelen. Sathianathan Clarke, een christentheoloog, gebruikte deze elementen uit de *dalit*-cultuur om zo de figuur van Jezus Christus uit te leggen. Clarke gebruikte bepaalde analogieën die zeer effectief bleken te zijn in het overbrengen van het christelijk gedachtegoed. Zo vergeleek hij de drum, een belangrijk symbool om de godheid zichtbaar te maken in de *dalit*-cultuur, met Jezus. Inculturatie is dus een belangrijk element van deze theologie.⁴⁰

Dalit-theologie ontstond niet alleen als reactie op de slechte situatie van de kastelozen. Het heeft ook te maken met het christendom dat er al was in India: de Indiase kerk leek onverschillig tegenover onaanraakbaarheid en de sociaal-maatschappelijke positie van *dalits*. Bij het ontwikkelen van een christelijke theologie die ook goed aansluit bij de Indiase context (in de lijn van de doelstelling) werd de situatie van de *dalits* sterk onderbelicht. De focus lag vooral op interreligieuze dialoog en het opbouwen van de christelijke gemeenschap en kritiek op het kastenstelsel leek uit te blijven.⁴¹ De missionarissen namen de posities van de landheren over en de traditionele relatie van heersers en onderdanen bleef in stand.⁴² Ze begonnen vaak hun werk met de hoogste kaste en de onaanraakbaren werden niet als echte bekeerlingen gezien. Ze kregen niet dezelfde behandeling als de hoogste kasten: zo ontstond onder de bekeerlingen een verdeling op basis van status en achtergrond.⁴³ Dit had mede als oorzaak dat de missionarissen zich niet goed konden identificeren met de *dalit*-bevolking: zo werd de verdeling binnen de kerk voortgezet en heerste er nog steeds een negatieve sfeer rondom de christelijke *dalits*.⁴⁴ Peniel Rajkumar onderschrijft dit in zijn *Dalit Theology and Dalit Liberation: Problems, Paradigms and Possibilities* (2010) en redeneert dat de desinteresse van de kerk mede voortkomt uit onkunde. Er zijn binnen de theologie geen duidelijke antwoorden geformuleerd op vragen over onreinheid en kasten. De kerk vindt het daarom moeilijk om hier antwoorden op te geven: de diepste oorzaak van het probleem van discriminatie blijft onderbelicht.⁴⁵ Ambedkar schreef over de christelijke *dalits* in 1989:

[The] terrible indictment of Dalit Christians in India is that Christianity has not succeeded in dissolving the feeling of caste from converts, still there is no gain saying the fact that caste governs life of Christians as much as it does in the life of Hindus. There are Brahmin Christians and non-Brahmin Christians. Among Non-Brahmin Christians there are Maratha Christians, Mahar Christians, Mang Christians and Bhangi Christians (...). They would not inter-marry, they would not inter-dine. They are as much caste ridden as Hindus are.⁴⁶

Het kastenstelsel werd dus als het ware doorgezet binnen het christendom in India. Toen de Britten in India regeerden, zo bleek al eerder, namen ze christelijke *dalits* niet op in de lijst van *Scheduled Castes*. Deze traditie werd voortgezet toen, na de onafhankelijkheid, de hindoes de macht kregen. *Dalit*-theologie is een reactie op al deze ontwikkelingen en het zou handvatten verschaffen voor een betere benadering.

---

⁴⁰ Peniel Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation: Problems, Paradigms and Possibilities* (Farnham: Ashgate, 2010), 47-49.

⁴¹ Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation*, 36-37.

⁴² Viswanath, *The Pariah Problem*, 206.

⁴³ James Massey, *Towards Dalit Hermeneutics: Re-reading the Text, the History and the Literature* (Delhi: ISPCK, 1994), 63.

⁴⁴ Massey, *Towards Dalit Hermeneutics*, 68.

⁴⁵ Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation*, 60.

⁴⁶ Muthaiah, "Politics of Dalit Identity," 395.

2.5 Het uitblijven van verbetering

Uit de geschiedenis is pijnlijk duidelijk geworden dat er, ondanks de opkomst van *dalit*-theologen die zich inzetten voor bevrijding, weinig verbetering gekomen is in de situatie van *dalits*. Hier worden dan ook kritische vragen bij gesteld. Vaak wordt genoemd dat de *dalits* die zich bekeerden tot het christendom rond de jaren 50, dit uitsluitend deden omdat de missionarissen ze zouden redden van de hongersnood door ze voedsel te geven. Over de echtheid van bekeringen wordt dan ook gespeculeerd. Een interessante vraag die hieruit volgt is de vraag of de situatie van *dalits* uitsluitend een product is van het hindoeïsme. Als dit het geval was, dan zou men kunnen verwachten dat een bekering tot andere religies, zoals het christendom, het probleem al eeuwen geleden zou hebben opgelost. Een voorzichtige conclusie is dus dat religies tekort hebben geschoten in het bieden van een goede uitweg voor *dalits*. Niet alleen het christendom, maar ook bijvoorbeeld het sikhisme heeft voor weinig verbetering gezorgd.⁴⁷ Een plausibele en vaak genoemde mogelijkheid is dat het hindoeïsme zoveel invloed heeft gehad dat het stelsel nu deel is geworden van de Indiase cultuur en groter is geworden dan religie alleen. Dit zou erop kunnen wijzen dat de verdrukking van *dalits* niet alleen door het hindoeïsme blijft voortbestaan, maar dat er ook andere factoren meespelen. Een oplossing in de vorm van een bekering volstaat dan niet: er zou ook maatschappelijke verandering nodig zijn. Hoe de theologen Massey en Nirmal met maatschappelijke vraagstukken omgaan, zal duidelijk worden uit de volgende hoofdstukken.

---

⁴⁷ Babu, Prasad, "Six Dalit Paradoxes," 23.

HOOFDSTUK 3: ARVIND NIRMAL

3.1 Inleiding

De eerste en meest toonaangevende *dalit*-theoloog was Arvind Nirmal (1936-1995). Nirmal werd geboren als *dalit* in India en is later naar Oxford verhuisd. Hij heeft veel geschreven over en voor *dalits* en heeft de *dalit*-theologie verder uitgewerkt; met name de notie van Jezus als *dalit* was belangrijk in Nirmal's werk. Ook had hij veel kritiek op de Indiase kerk en het gebrek aan aandacht voor *dalits*, zoals we ook later bij collega James Massey zullen zien. Nirmal was hoofd en oprichter van het departement *Dalit Theologie* van Gurukul in Madras vanaf 1987: de eerste in zijn soort. In dit hoofdstuk zal ik aan de hand van verschillende thema's de theologie en ideeën van Nirmal behandelen.

3.2 Nirmal en *dalit*-theologie

It will be based on their own Dalit experiences, their own sufferings, their own aspirations and their own hopes. It will narrate the story of their pathos and their protest against the socio-economic injustices they have been subjected to throughout history. It will anticipate liberation which is meaningful to them. It will represent a radical discontinuity with the classical Indian Christian theology of the Brahmanic tradition.⁴⁸

Bovenstaande is Nirmals beschrijving van wat *dalit*-theologie zou moeten inhouden. Hij begint in zijn *Developing a Common Ideology: Some Theological Considerations* (1989) met het uiteenzetten van de definitie van 'ideologie'. Dit doet hij aan de hand van ideeën van Marx: hij stelt dat ideeën van mensen gevormd worden door hun sociale en economische context. Nirmal volgt dit gedachtegoed door te verwijzen naar de verschillende *Liberation Theologies* die al bestonden in bijvoorbeeld Latijns Amerika en die in dit werk eerder werden genoemd in vergelijking met *dalit*-theologie. Deze bevrijdingstheologieën zijn gebaseerd op ideeën over de gelaagdheid in de samenleving aldaar, maar de sociale verdeling die daarbij geldt is niet relevant voor India, waar kasten juist bepalend zijn voor de sociale en economische situatie. Het is dus belangrijk om de sociale en economische context van India mee te nemen.⁴⁹ Nirmal gaat vervolgens verder door te verwijzen naar Jezus als de kern van zijn *dalit*-theologie. Jezus, zo legt hij uit, is het vleesgeworden woord van God en zo wordt de christelijke ideologie concreet via hem: hij maakt de ideeën zichtbaar in zijn doen en laten als mens. Vanuit dit uitgangspunt, met Jezus als ideologisch centrum, moeten alle andere ideologieën (christelijk en niet-christelijk) bekeken en bekritiseerd worden. Jezus liet zien dat zaken als vrede, gerechtigheid en menselijke waardigheid essentieel zijn. Hij kwam op voor de zwakken: weduwen, kinderen en vrouwen. Hierin ziet Nirmal een roeping om ook deze taak te volbrengen en ook op te komen voor de zwakken in de samenleving.⁵⁰ Het ultieme doel van de *dalit*-theologie is dan ook voor Nirmal om niet alleen de rechten en de maatschappelijke voorzieningen van *dalits* te herstellen, maar ook: "The goal is the realization of (our) full humanness or conversely, (our) full divinity, the ideal of the Imago Dei, the image of God in us."⁵¹ De mens is het beeld van God en zo moet het besef van de menselijkheid, en dus ook het goddelijke daarin, van *dalits* volledig hersteld worden. Nirmal spreekt van de *Exodus-bevrijding*: een correcte *dalit*-theologie wordt gekarakteriseerd door beschrijvingen van het lijden dat *dalits* ondergaan. Zo kan de noodzaak van bevrijding kenbaar worden gemaakt aan de buitenwereld.⁵² Dit idee is gebaseerd op een tekst in het Bijbelboek Deuteronomium:

⁴⁸ Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation*, 44.

⁴⁹ Shinde, *Dalits, Security and Rights Implications*, 97.

⁵⁰ Arvind Nirmal, ed., "Developing a Common Ideology: Some Theological Considerations," in *Towards a Common Dalit Theology*, (Madras: The Department of Dalit Theology, 1990): 121-126.

⁵¹ Arvind P. Nirmal, "Towards a Christian Dalit Theology," in *Indigenous People: Dalits: Dalit Issues in Today's Theological Debate*, ed. James Massey, (Delhi: ISPCK, 1998): 222.

⁵² Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation*, 50.

(...)moet u het volgende voor de HEER belijden: 'Mijn vader was een zwervende Arameeër. Hij trok naar Egypte en woonde daar als vreemdeling met een handvol mensen, maar ze groeiden uit tot een zeer groot en machtig volk. De Egyptenaren begonnen ons slecht te behandelen: ze onderdrukten ons en dwongen ons tot slavenarbeid. Toen klaagden we tot de HEER, de God van onze voorouders, onze nood. Hij hoorde ons hulpgeroep en zag ons ellendig slavenbestaan. En de HEER bevrijdde ons uit Egypte, met sterke hand en opgeheven arm, op angstaanjagende wijze, met tekenen en wonderen. Hij bracht ons hierheen en gaf ons dit land, dat overvloedig is van melk en honing.'⁵³

Nirmal wijst op de overeenkomsten tussen het volk Israël en *dalits*. Zo redeneert hij aan de hand van deze tekst dat het belangrijk is om herkomst en identiteit te waarderen ('mijn vader was...'): dit vormt de basis van zijn theologie. Daarbij is er zowel bij het volk Israël als bij de *dalits* sprake van een roep naar God om hulp, vanuit ellende en verdrukking. Dit vraagt om verlossing: het volk mag wonen in een land van melk en honing, maar bevrijding en het herstel van de menselijkheid van het volk zijn voornamelijk de doelstellingen, zo stelt Nirmal. Hij gaat verder door te stellen dat *dalits* hun eigen bevrijding hebben met een exodusmotief. Ze zijn bevrijd van het hindoeïsme en hebben een andere status gekregen: ze zijn nu christelijke *dalits* met een eigen missie en zijn bevrijd met Jezus als grote inspirator.⁵⁴ Het gebruik van dit exodusmotief komt voort uit de Latijns-Amerikaanse bevrijdingstheologie, maar wordt niet door iedereen als een geschikte analogie beschouwd: zo stelt Peniel Rajkumar, een Indiase theoloog die veel geschreven heeft over *dalit*-theologie, dat het beeld van God dat wordt neergezet in de tekst niet klopt met het beeld van God dat *dalits* gebruiken.⁵⁵ Desondanks neemt het exodusmotief een belangrijke plaats in in de *dalit*-theologie van Nirmal.

Nirmal legt nadrukkelijk uit dat alleen het evangelie van Jezus Christus de essentiële verandering kan bewerkstelligen. Hij bekritiseert ook de Indiase kerk: hun obsessie met de Brahmaanse traditie en het gebrek aan aandacht voor de lagere klasse. Al vanaf het begin hield de Indiase kerk zich vooral bezig met de verschillende religies in het land en wilde ze voornamelijk interreligieuze gesprekken voeren. Pas in de jaren zeventig veranderde deze situatie en ging de kerk aan de slag met het concept van bevrijdingstheologie (al werd er geen aandacht besteed aan de vele slachtoffers van geweld onder *dalits*). Nirmal pleit voor een typisch, uniek Indiaas motief dat de basis vormt voor zijn theologie en beschrijft de *dalit*-theologie dan ook als volgt: "(...)it is a theology about the Dalits or theological reflection upon the Christian responsibility to the Depressed classes. (...)it is the theology for the Depressed classes, or the theology of the message addressed to the Depressed classes and to which they seem to be responding.(...)it is the theology from the Depressed classes, that is the theology which they themselves would like to expound."⁵⁶ Nirmal maakt dus duidelijk dat de theologie *over dalits* moet gaan, *voor dalits* moet zijn en *vanuit dalits* moet komen: een authentieke boodschap met een belangrijk doel.

3.3 Jezus als *dalit*

Al eerder werd duidelijk dat Jezus de kern vormt van Nirmals theologie. Christus is niet alleen de zoon van God die als mens is verschenen op aarde; een ander belangrijk beeld van Jezus is dat hij een *dalit* zou zijn geweest. Volgens Nirmal is dit *dalit*-zijn van Jezus van groot belang: het is "the key to the mystery of his divine human unity".⁵⁷ Er worden verschillende Bijbelteksten gebruikt om deze gedachte uit te leggen, bijvoorbeeld de tekst met geslachtsregisters in het Bijbelboek Mattheüs. Hier wordt duidelijk dat Tamar, Rahab en koning Salomo tot de voorvaders van Jezus behoorden; zo was koning Salomo het onwettige kind van David. Ook wordt er gewezen op het beroep van Jezus: hij was de zoon van een timmerman, een eenvoudig '*dalit*'-beroep, en heeft verschillende uitspraken gedaan over de armen en de verdrukten. En toen Jezus in een uitbarsting van woede de markt bij de tempel

⁵³ Deuteronomium 26:5-12 (Nieuwe Bijbelvertaling).

⁵⁴ Nirmal, "Towards a Christian Dalit Theology," 220-223.

⁵⁵ Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation*, 62.

⁵⁶ Nirmal, "Towards a Christian Dalit Theology," 218-219.

⁵⁷ Nirmal, "Towards a Christian Dalit Theology," 225.

overhoop haalde en de plek op deze manier reinigde, zou deze daad volgens Nirmal symbolisch zijn en het recht van *dalits* op aanbidding en een plek om te bidden weergeven (veel *dalits* worden verbannen uit hindoetempels). Jezus' dood aan het kruis is volgens Nirmal de meest duidelijke aanwijzing voor zijn *dalit*-zijn. Hij legt uit dat Jezus alle lasten op zich nam toen hij stierf aan het kruis, en daarmee ook de lasten van de verdrukten. Jezus kent het gevoel om compleet verlaten te zijn: bij zijn naderende dood riep hij uit: 'Mijn God, mijn God, waarom hebt u mij verlaten?' Zo wordt Jezus' lijden een afspiegeling van het lijden van *dalits* nu: Nirmal noemt het lijden zelfs de kern van het *dalit*-zijn. Jezus was een Jood, maar bovenal een *dalit*. Hij deelde de maaltijd met zondaars, heeft zelf veel geleden en noemde zichzelf Mensenzoon: hij had speciale aandacht voor de zwakken. Hij geeft hoop, weerspiegelt de identiteit van *dalits* en laat zien dat hij geeft om de zwaksten in de samenleving. Nirmal is erg radicaal in deze denkwijze en stelt aan de hand van verscheidene Bijbelteksten dat de verlossing waarover Jezus spreekt speciaal voor *dalits* is en ook alleen voor *dalits* geldt.⁵⁸

Volgens Nirmal maakte Jezus als mens een dienstbare God zichtbaar. Dit in tegenstelling tot de hindoegoden, de goden die *dalits* moeten verwerpen: de God van het christendom laat niet anderen het slavenwerk doen, maar doet dit zelf. Op deze manier wordt hij neergezet als een echte *dalit*-God. Nirmal wil de *dalits* hoop brengen door te verklaren dat *dalits*, door de meest dienstbare, laagst in rang staande banen op zich te nemen, de dienstbare taak van God verrichten. Om de goddelijke drie-eenheid compleet te maken noemt Nirmal de Heilige Geest als grote inspirator. Zoals in het Bijbelboek Ezechiël 37 een vallei met skeletten van dode, droge botten tot leven wordt gewekt, zo wordt ook het verdrukte, gebroken *dalit*-volk uiteindelijk tot leven gebracht en wordt er een leger gevormd om voor de vrijheid te strijden.⁵⁹

3.4 Rol van geschiedenis

Nirmal benadrukt de rol van geschiedenis en met name de mondelinge tradities: hij pleit ervoor dat ook andere theologen deze twee zaken meenemen.⁶⁰ Het is belangrijk voor de gemeenschap om zich bewust te zijn van het verleden: zo wordt de *dalit*-theologie authentiek door de geschiedenis van pijn en moeite. Dit is volgens Nirmal het begin van kennis: "(...)because for the sufferers their pain is 'more certain than' any principle, proposition, thought or action. Because 'it is in this pain-pathos that the sufferer knows God', this experience of pain or pathos should become the epistemological starting point for the Dalits' knowledge of God."⁶¹ Deze pijn heeft dus een duidelijke functie binnen de theologie van Nirmal: het is een bron van kennis van God en het moet aanzetten tot actie en protest. Hierbij spreekt hij vanuit zijn eigen moeilijke ervaringen met *dalit*-zijn.⁶² Geschiedenis is voor hem van groot belang omdat het lijden de realiteit is van veel *dalits* en de geschiedenis hiervoor een context biedt. Ook zorgt het ervoor dat de noodzakelijkheid van *dalit*-theologie nog meer zichtbaar wordt en de *dalit* zelf een identiteit ontwikkelt waarbij hij of zij zich bewust is van het verleden, maar gericht is op de toekomst.

---

⁵⁸ Nirmal, "Towards a Christian Dalit Theology," 227-228.

⁵⁹ Nirmal, "Towards a Christian Dalit Theology," 224-229.

⁶⁰ Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation*, 45.

⁶¹ Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation*, 49.

⁶² Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation*, 50.

3.5 Zoektocht naar verlossing

In 1981 riep Nirmal op tot actie: laat alle passiviteit varen en accepteer de verlossing van deze theologie! Hiermee begon het balletje te rollen. Er werden steeds meer organisaties opgericht die opkwamen voor *dalits*, zoals de *Christian Dalit Liberation Movement* (CDLM) en het *Dalit Liberation Education Trust* (DLET). Steeds meer theologen schreven over de problemen rondom *dalits* en riepen op tot een theologie vanuit ervaring.⁶³ Nirmal zocht actief naar een gezamenlijke ideologie en organiseerde allerlei bijeenkomsten om dit mogelijk te maken. Zo ook in juni 1985, waarbij verschillende afvaardigingen van *dalit*-organisaties vanuit het hele land samen kwamen om over een gezamenlijke *dalit*-theologie te praten. Uit de samenkomst kwamen verschillende ideeën om tot emancipatie te komen. Van groot belang was het idee dat de zoektocht naar verbetering moet komen vanuit de *dalits* zelf: zij kunnen zich verenigen tot een gezamenlijke kracht (ondanks hun onderlinge etnische en culturele verschillen). Een ander idee was het samenwerken met de *tribals* in India: zij hebben dezelfde oorsprong en delen de geschiedenis van de strijd tegen de Ariërs. Ook zij zijn slachtoffers van het kastenstelsel, ondanks dat ze in het minder toegankelijke, bergachtige Noordoosten wonen. Ook vrouwen worden misbruikt: niet alleen door de hogere klassen, maar ook door mannen (waaronder *dalit*-mannen). Nirmal riep deze groepen op om zich te verenigen en om te streven naar gerechtigheid en het terugwinnen van het besef van hun menselijkheid.⁶⁴ Ook moeten *dalits* hulp accepteren van alle mogelijke bronnen.⁶⁵ Zo hoopte Nirmal de *dalits* te bevrijden door een combinatie van theologie met een missie en maatschappelijke verbetering, als gevolg van een verbeterde houding.

---

⁶³ Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation*, 39-40.

⁶⁴ Nirmal, "Towards Developing a Common Dalit Theology," 128-130.

⁶⁵ Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation*, 42.

HOOFDSTUK 4: JAMES MASSEY

4.1 Inleiding

Ook James Massey (1940-2015) was een belangrijke *dalit*-theoloog die veel geschreven heeft over de problematiek rondom minderheden en de kerk in India. Hij vertaalde de Bijbel in Punjabi en schreef veel boeken. In zijn werk heeft hij de situatie en geschiedenis van *dalits* uitgebreid behandeld en heeft hij de *dalit*-theologie verder uitgewerkt; ook heeft hij een belangrijk aandeel gehad in de werkzaamheden van het Centre for *Dalit*/Subaltern Studies (CISRS).⁶⁶ In dit hoofdstuk wordt zijn theologie behandeld aan de hand van dezelfde thema's die in hoofdstuk drie aan de orde kwamen.

4.2 Massey en *dalit*-theologie

Massey stelt dat de *dalits* door wat hij omschrijft als jarenlange slavernij compleet vast zijn komen te zitten in hun ellende. Het veranderen van de wet of het verschaffen van economische hulp is volgens hem niet genoeg om deze situatie te veranderen: er is een theologie nodig.⁶⁷ Theologie, volgens Massey, is "(...) the local expression of the experiences of the local people in their faith."⁶⁸ Deze nadruk op het plaatselijke komt voort uit overtuiging van Massey dat de rol van christelijke *dalits* sterk onderbelicht is gebleven in de christelijke theologie in India. Zoals al eerder bleek is deze theologie sterk beïnvloed door leden van de bovenste klasse. Massey weet, ook vanuit zijn eigen ervaring, dat de meerderheid van de christenen in India echter arm en *dalit* is en dat ze dagelijks zoekt naar een manier om erbovenop te komen. Massey pleit dan ook voor een *dalit*-theologie die toegepast is op deze situatie. Drie zaken zijn daarbij voor hem essentieel: context, geschiedenis en taal. Het is van groot belang de context van de *dalits* in acht te nemen, maar ook de context van de kerk en de christenen uit de hogere kasten. Ten tweede is het in acht nemen van de geschiedenis van belang; dit zullen we later in dit hoofdstuk nog uitgebreider bestuderen. Ten slotte is taal vormend voor cultuur en hét middel om te communiceren: de theologie moet de taal van de *dalits* gaan spreken.⁶⁹ Massey formuleert *dalit*-theologie in een van zijn werken als "(...) a reflection on the solidarity of the Dalits."⁷⁰ Dit is driedelig: de *dalits* moeten toegewijd zijn aan hun verlossing, vertrouwen op God en Jezus Christus als grote voorbeeld waarderen. *Dalits* hebben alles verloren; de *dalit*-theologie is volgens Massey een nieuw begin voor deze groep.⁷¹ De theologie moet volgens Massey een aantal doelen hebben. Ten eerste moeten *dalits* zich realiseren dat hun onaanraakbare status voortkomt uit een menselijk systeem dat hen opgelegd is. Ten tweede moeten mensen die geen *dalit* zijn, de pijn van *dalits* onder ogen zien en beseffen dat de onmenselijke behandeling onterecht is. Daarnaast moet de kerk van India aangesproken worden en zich realiseren dat *dalits* aandacht verdienen binnen het christendom in India. Ook moeten niet-*dalit* christenen uitgedaagd worden om mee te helpen in de strijd, en ten slotte moet de theologie bijdragen aan een rechtvaardige samenleving waarin *dalits* bevrijd zullen worden en een voorbeeld zullen zijn voor andere onderdrukten.⁷² Massey stelt dat een correcte *dalit*-theologie niet alleen voor *dalits* is, maar vooral vanuit *dalits* komt. Het moet een theologie zijn waarbij er voor bevrijding geknokt wordt vanuit de mensen die het zelf in de dagelijkse praktijk ervaren, en waarbij er hulp is van mensen die zich inzetten uit solidariteit en compassie voor de *dalit*-gemeenschap. Hierbij gebruikt Massey een interessante, theologische vergelijking: christenen die gedoopt zijn, hebben als het ware een *dalit*-ervaring gehad door als dood te zijn geweest: bij de doop wordt men als het ware herboren. Zo kan ook een niet-*dalit* meeleven met *dalits*,

---

⁶⁶ Massey, "Analysis of the Dalit Situation," 58.

⁶⁷ Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation*, 66.

⁶⁸ James Massey, ed., "Ingredients for a Dalit Theology," in *Indigenous People: Dalits* (Delhi, ISPCK, 1998): 338.

⁶⁹ Massey, "Ingredients for a Dalit Theology," 339-341.

⁷⁰ Massey, *From Truth to Truth*, 190.

⁷¹ Massey, *From Truth to Truth*, 191.

⁷² Massey, *From Truth to Truth*, 192-193.

en wordt *dalit*-theologie een zaak van ieder mens dat gerechtigheid wenst.⁷³ Het is gebleken dat de kerk in India zich vaak geen raad wist met de situatie van de *dalits*. Om dit te verklaren wijst Massey op een gebrek aan ervaring in de omgang met deze groep mensen. Om dit gat te vullen, schrijft hij in *Religion and Society*, is de *dalit*-theologie ontwikkeld.⁷⁴ Massey schrijft in zijn voorwoord van *Rethinking Theology in India* (2013): "Together we should strive for a 'community/culture'. New relationship is to be established between the once dominated groups and dominant societies leading to mutual collaboration of riddance of the unequal relationship. The dominant groups of all cultures and communities should be invited to collaborate..."⁷⁵ Een samenwerking tussen de gedomineerde groep en de dominante groep moet dus een hernieuwde cultuur vormen.

4.3 Jezus als *dalit*

Het woord *dalit* heeft tegenwoordig een sterke lading voor *dalits* zelf: het staat symbool voor de bewustwording van het zware verleden en een hernieuwde motivatie voor het streven naar bevrijding.⁷⁶ Maar het woord is al eeuwenoud: Massey zocht naar het gebruik van het vergelijkbare woord voor *dalit* in het Hebreeuws en noemde verschillende Bijbelverzen waar een dergelijk woord wordt genoemd. Het staat daar voor zwakken en armen en wijst op het bestaan van een groep met een *dalit*-achtige positie in de samenleving.⁷⁷ Massey haalt verschillende teksten aan om te laten zien dat er een groep mensen was die door de samenleving als minderwaardig werd gezien en die verkocht kon worden om slaven te worden.⁷⁸ Het waren de armsten onder de armen, ze bezaten niets.⁷⁹ Daarbij stelt Massey dat de profeet Jeremia het *dalit*-zijn al zou hebben beschreven:

One may even beat them, but it does not give them pain; changing their dalit state perhaps is the most difficult. They themselves have become completely unconscious of their dalit state, so no correction is needed, there is no way they can go back – after all according to Jeremiah "these are only dalim they have no sense" (Jeremiah 5:4). Is this not the state of the majority of the Dalits in India today?⁸⁰

Massey koppelt aan de hand van deze notie de situatie van de armen in het Oude Testament aan de situatie van de *dalits* nu. Men kan gevangen zijn in het *dalit*-zijn.⁸¹ Het woord *dalit* staat niet alleen voor armoede op zich: het is een staat van gebrokenheid die via een lang proces is opgelegd aan de *dalits*.⁸²

Als belangrijkste samenvatting voor Jezus als *dalit* noemt Massey Johannes 1:1,2 en 14: "In het begin was het Woord, het Woord was bij God en het Woord was God. (...) Het Woord is mens geworden en heeft bij ons gewoond, vol van goedheid en waarheid, en wij hebben zijn grootheid gezien, de grootheid van de enige Zoon van de Vader."⁸³ Jezus wordt door Massey omschreven als de echte, grote *dalit* die zelf een van de armsten werd om zo alle *dalits* in de wereld rijk te maken door ze verlossing te bieden.

---

⁷³ Massey, *From Truth to Truth*, 193-194.

⁷⁴ Massey, "Analysis of the Dalit Situation," 83.

⁷⁵ Massey, *Rethinking Theology in India*, 21.

⁷⁶ Massey, "Analysis of the Dalit Situation," 61.

⁷⁷ Massey, *Towards Dalit Hermeneutics*, 7.

⁷⁸ Massey, *Towards Dalit Hermeneutics*, 13-14.

⁷⁹ Massey, *Towards Dalit Hermeneutics*, 20-22.

⁸⁰ Massey, *Towards Dalit Hermeneutics*, 14.

⁸¹ Massey, *Towards Dalit Hermeneutics*, 15.

⁸² Massey, *Towards Dalit Hermeneutics*, 33-34.

⁸³ Johannes 1:1,2,14 (Nieuwe Bijbelvertaling).

4.4 Rol van geschiedenis

Massey pleit, net als Nirmal, voor het belang van geschiedenis: hij bestudeerde de tijd van de invasijs van de Ariërs, de moslimperiode, de Britse periode en de periode na de onafhankelijkheid van India.⁸⁴ Hij wijst erop dat de geschiedenis van *dalits* veel kan zeggen over hun identiteit en dus kan helpen bij het herstellen hiervan. Hij schrijft: "These are the people for whom history is very important (...), which alone will reveal to them that once they were also fuller human beings, enjoying all the benefits of a normal human being which includes land, property, human dignity, natural resources, human freedom etc."⁸⁵ De geschiedenis is echter, zoals al in het tweede hoofdstuk duidelijk werd, vaak geschreven door de meerderheid die van bovenaf een visie geeft op de gebeurtenissen.⁸⁶ Dit maakt de bronnen gekleurd en het is om deze reden belangrijk om kritisch te blijven onderzoeken, stelt Massey. Het grote belang van geschiedenis onderbouwt Massey zelfs vanuit de theologie. God beval zijn volk haar geschiedenis van de bevrijding uit Egypte nooit te vergeten en te blijven gedenken: dit geldt ook voor de *dalits* van deze tijd.⁸⁷ Wederom wordt de analogie met het volk Israel, zoals het in Deuteronomium beschreven wordt, hier zichtbaar.

4.5 Zoektocht naar verlossing

Massey wijst in zijn latere werk op het gevaar van globalisatie met de bijbehorende gevolgen. Als een gevolg van de privatisering van de publieke sector kunnen *dalits* moeilijker terugvallen op de door de overheid verschaftte rechten.⁸⁸ Om deze reden vormt het onderwijs een probleem: goed onderwijs is maar voor een klein deel van de Indiase bevolking toegankelijk. Het gebrek aan onderwijs maakt het onmogelijk voor *dalits* om mee te profiteren van globalisatie: het is uitsluitend een privilege van leden van de hoge kasten die wel toegang hebben tot goed onderwijs.⁸⁹ Het gebrek aan toewijding van de regering en een algemeen slecht beleid zorgen voor deze slechte positie van *dalits*. Om deze positie te verbeteren en om de globalisatie ook voor hen tot een positief effect te maken, moeten burgers meehelpen aan het bouwen van een zogenaamde *civil society* waarbij de rechten van elk individu ter harte worden genomen. Sociale organisaties en media kunnen helpen dit doel te bereiken. De *dalits* moeten zich binnenlands verenigen, maar daarna ook over de hele wereld om nog meer mensen te kunnen steunen die een onwaardig bestaan leiden.⁹⁰

De eerste stap naar bevrijding voor *dalits* is het besef dat ze geen passief object zijn in de geschiedenis, zoals ze vaak is opgelegd door hun tegenstanders, maar dat ze zelf actief kunnen bijdragen en verandering kunnen bewerkstelligen. De tweede stap is solidariteit naar elkaar toe: *dalits* moeten zich verenigen om zo een vuist te kunnen vormen tegen hun tegenstanders. Massey stelt dat ze zowel toegewijd moeten zijn aan God als aan hun mede-*dalits*.⁹¹ Wat betreft de sociale verbetering van de *dalits* pleit Massey voor een holistische aanpak: de hele samenleving moet meewerken.⁹²

"Op die dag hoef je je niet meer te schamen voor alle daden waarmee je tegen mij in opstand kwam. Wie van overmoed vrolijk is laat ik uit je midden verdwijnen, op mijn heilige berg zul je niet meer hoogmoedig zijn. Ik zal een arm en zwak (*dal*) volk binnen je muren achterlaten dat in de naam van de HEER een toevlucht vindt."⁹³ Aan de hand van deze Bijbeltekst beredeneert Massey dat op het

---

⁸⁴ Rajkumar, *Dalit Theology and Dalit Liberation*, 45.

⁸⁵ James Massey, ed., "Historical Roots," in *Indigenous People: Dalits* (Delhi, ISPCK, 1998): 4.

⁸⁶ Massey, *Towards Dalit Hermeneutics*, 37.

⁸⁷ Massey, *Towards Dalit Hermeneutics*, 38.

⁸⁸ Massey, "Analysis of the Dalit Situation," 67.

⁸⁹ Massey, "Analysis of the Dalit Situation," 69-70.

⁹⁰ Massey, "Analysis of the Dalit Situation," 77-79.

⁹¹ Massey, *From Truth to Truth*, 189-190.

⁹² Massey, *From Truth to Truth*, 142-143.

⁹³ Sefanja 3:11,12 (Nieuwe Bijbelvertaling).

moment dat er verlossing komt het woord *dalit* zal veranderen en een positieve betekenis zal krijgen. De mensen in de samenleving die het laagst in rank staan (*dal*), zullen dan gered worden.⁹⁴

Massey ontwierp een programma bestaande uit acht punten met suggesties voor verbetering en beleid in de toekomst. Ten eerste moeten *dalits* zich bewust worden van hun situatie, en ze moeten beseffen dat ze deel zijn van een samenleving waarin ze gelijkwaardig zijn. De minderwaardige status die ze hebben gekregen, is hen opgelegd en niet goddelijk bepaald. *Dalits* moeten geholpen worden om de mythes rondom hun onderdrukking te verwerpen, en ze moeten onderwezen worden over hun rechten als burger en mens. Daarnaast moeten *dalits* zich verenigen om zo samen voor bevrijding te strijden. Ze moeten zich verzetten tegen degenen die hun de sociale, economische en politieke rechten onthouden, en als laatst moeten ze hun menselijke waardigheid herwinnen.⁹⁵

---

⁹⁴ Massey, *Towards Dalit Hermeneutics*, 26.

⁹⁵ Massey, "Analysis of the Dalit Situation," 85-86.

HOOFDSTUK 5: VERGELIJKING

5.1 Inleiding

In de vorige hoofdstukken werd de theologie van Nirmal en Massey behandeld aan de hand van verschillende thema's. Deze vormen voor beide theologen de basis voor hun theologie en zijn belangrijk bij het vormgeven van hun ideeën over de weg naar verlossing. In dit hoofdstuk zal ik de *dalit*-theologie van beide theologen vergelijken aan de hand van deze thema's.

5.2 *Dalit*-theologie voor en door *dalits*

Nirmal en Massey waren *dalits* en tijdgenoten: beiden speelden ze een grote rol in het oprichten van de *dalit*-theologie. Beiden zagen en kenden ze de situatie van *dalits* en voelden ze zich geroepen tot het ontwikkelen van een speciale theologie die verandering in gang zou moeten zetten: *voor* en *door dalits*. Zo behandelen ze beiden uitgebreid het belang van de authenticiteit van de theologie door de participatie van *dalits*; ook hebben ze initiatieven geleid die *dalits* samenbrachten en aanzetten tot actie. De theologie heeft overeenkomsten met de bevrijdingstheologie van Latijns-Amerika, die een grote invloed heeft gehad op de rest van de wereld, waaronder Azië. Een duidelijke overeenkomst tussen deze twee soorten theologie is het gebruik van het exodusmotief, maar er zijn ook enkele verschillen: de nadruk die Nirmal en Massey op de authenticiteit van de theologie leggen, is niet zichtbaar bij de bevrijdingstheologie van Latijns-Amerika. Deze werd voornamelijk van bovenaf vormgegeven: het kastenstelsel van India is uniek en om deze reden had de theologie een eigen karakter nodig. Massey is in 2015 overleden; Nirmal overleed al in 1995. Massey heeft aan werken meegedragen die het christendom van de 21ste eeuw analyseren: *Rethinking Theology in India* (2013) is hier een voorbeeld van. Hierbij werd hij gesteund door het recent opgerichte *Centre for Dalit/Subaltern Studies* (CDSS). Zijn theologie heeft zich, in een tijd waar steeds meer aandacht kwam voor de *dalit*-situatie, meer ontwikkeld tot een praktische theologie, in meerdere mate gericht op de ontwikkeling van de samenleving en het hernieuwen van een cultuur dan de theologie van Nirmal.

In hun theologie richten zowel Nirmal als Massey zich duidelijk op de rol van Jezus als *dalit* en zijn voorbeeldfunctie vanuit een Bijbels perspectief: Jezus wordt gezien als het centrum van de theologie en de *dalit* der *dalits*. Zijn functie is hierin hetzelfde bij beide theologen: *dalits* kunnen zich met hem identificeren, hij geeft hen hoop en richting en een duidelijke opdracht om hun 'goddelijke menselijkheid' te erkennen. Geloof in Jezus resulteert in verlossing: Nirmal is hierin erg radicaal door te stellen dat de redding die Jezus belooft, alleen geldt voor *dalits*. Dit onderscheid zien we niet terug in de teksten van Massey, maar voor beide theologen is Jezus het grote voorbeeld voor *dalits* door zijn lijden, met als hoogtepunt zijn dood aan het kruis.

Opvallend is dat beide theologen pleiten voor het belang van geschiedenis. Massey heeft hier uitgebreid onderzoek naar gedaan: hij heeft de geschiedenis vanaf het begin van de volken in India geprobeerd in kaart te brengen. Nirmal wijst ook op het belang van de geschiedenis van *dalits* om zo hun identiteit opnieuw te vormen en een beter beeld te krijgen van het principe van onaanraakbaarheid. De kwestie van identiteit is essentieel gebleken: de identiteit van *dalits* moet hersteld worden, ze moeten zichzelf als volwaardig mens gaan beschouwen.

Dat het herstellen van identiteit een grote en ingewikkelde taak is, blijkt onder andere uit het feit dat op veel plekken nog geen sprake is van verbetering. Het is duidelijk geworden dat er meer nodig is dan alleen theologie: we hebben gezien dat ook religies zoals sikhisme en boeddhisme geen bevredigende oplossing hebben geboden. Interessant is hierbij dat James Massey wat duidelijker handvatten verschaft voor verbetering die niet van theologische aard zijn: zo pleit hij voor de vereniging van *dalits* op verschillende vlakken, ontwerpt hij concrete programma's en waarschuwt hij de *dalits* voor de gevolgen van globalisatie. Hij benadrukt het belang van mensenrechten en de gelijkberechtiging van

dalits. Massey lijkt dus iets praktischer in zijn aanpak. Nirmal is dit ook, maar in mindere mate. Hij maakt duidelijk dat *dalits* elke hulp die ze kunnen krijgen, moeten aannemen. Nirmal redeneert veel vanuit het Oude Testament en vergelijkt de *dalits* van nu met het volk Israël uit de Bijbel. Dit doet ook Massey: alhoewel hij de vergelijkingen rondom Jezus en zijn functie als *dalit* veel noemt, heeft hij ook het Oude Testament onderzocht en daaruit conclusies getrokken over het volk en het *dalit*-zijn, en dat de God van het volk Israël en tevens de God van de *dalits*, verlossing belooft.

HOOFDSTUK 6: CONCLUSIE

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal ik antwoord geven op de onderzoeksvraag. Wat zijn de belangrijkste thema's binnen de *dalit*-theologie en hoe schrijven twee bekende *dalit*-theologen, Arvind Nirmal en James Massey hierover? Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen deze twee theologen?

6.2 Het herwinnen van menselijke waardigheid

Bij het vergelijken van Nirmal en Massey wordt duidelijk dat ze beiden vergelijkbare thema's behandelen. Zo komen voornamelijk Jezus als *dalit*, de belangrijke rol van geschiedenis en het zoeken naar verlossing naar voren. Voor beide theologen was het ultieme doel om de waardigheid van de *dalits* te herstellen: dit is dan ook het belangrijkste thema.

Niet alleen Jezus wordt beschreven als het prototype *dalit*, ook zijn vader is een *dalit*-God met een duidelijke boodschap: dienstbaarheid is typerend voor de christelijke *dalits*. De geschiedenis is belangrijk om de pijn en het lijden van de *dalits* goed in beeld te kunnen brengen. Zo wordt de noodzaak van bevrijding duidelijk en kan aan de wereld kenbaar worden gemaakt dat *dalits* een gelijkwaardige positie in de samenleving moeten innemen. De *dalit*-theologie met Jezus in het centrum is volgens zowel Nirmal als Massey de oplossing om verlossing te bereiken.

Concluderend wordt duidelijk dat het doel van en de beweegredenen voor het ontwikkelen van een *dalit*-theologie voor beide theologen hetzelfde zijn geweest. Ook zijn er veel overeenkomsten in de manier waarop ze de theologie beschrijven en behandelen. Zo hebben beiden veel betekend voor latere *dalit*-bewegingen, hebben ze het *dalit*-probleem aangekaart en aanzet gegeven tot discussie en heroverweging: niet alleen voor de Indiase overheid, maar ook voor de kerk. Al was Nirmal enigszins radicaler dan Massey, en heeft Massey zich meer gericht op een praktische aanpak – beiden streefden naar het ultieme doel om de menselijke waardigheid van *dalits* te herstellen. Ze richtten zich in mindere mate op het bereiken van 'het land van melk en honing' of het eeuwige leven in het hiernamaals: het gaat om een praktische theologie die zich vooral richt op de pijn uit het verleden en de gevolgen voor nu, om zo tot een radicale breuk te komen.

LITERATUURLIJST

- Babu, D. Shyam en Prasad, Chandra Bhan. "Six Dalit Paradoxes." *Economic and Political Weekly* 44 nr. 23 (2009): 22-25.
- Deuteronomium 26:5-12 (Nieuwe Bijbelvertaling), 2004.
- Johannes 1:1,2,14 (Nieuwe Bijbelvertaling), 2004.
- Kumar, Vivek. "Dalit Movement and Dalit International Conferences." *Economic and Political Weekly* 38 nr. 27 (2003): 2799.
- Kumar, Vivek. "Understanding Dalit Diaspora." *Economic and Political Weekly* 39 nr. 1 (2004): 114-116.
- Mackin, Robert. "Liberation Theology and Social Movements." *Handbook of Social Movements across Latin America*. Redactie door Paul Almeida, Allen Cordero Ulate. Dordrecht: Springer Netherlands (2015): 101-116.
- Massey, James. "An Analysis of the Dalit Situation with Special Reference to Dalit Christians and Dalit Theology." *Religion and Society* 52, nr. 3-4 (2007): 57-86.
- Massey, James. *From Truth to Truth: A Journey Through Faiths*. Redactie door Deepak Seth. New Delhi: Centre for Dalit/Subaltern Studies, 2008.
- Massey, James. "Historical Roots." In *Indigenous People: Dalits*. Redactie door James Massey. Delhi, ISPCK, 1998.
- Massey, James. "Ingredients for a Dalit Theology." In *Indigenous People: Dalits*. Redactie door James Massey. Delhi: ISPCK, 1998.
- Massey, James. *Rethinking Theology in India: Christianity in the Twenty-First Century*. New Delhi: Manohar, 2013.
- Massey, James. *Roots: A Concise History of the Dalits*. New Delhi: ISPCK, 1991.
- Massey, James. *Towards Dalit Hermeneutics: Re-reading the Text, the History and the Literature*. Delhi: ISPCK, 1994.
- Muthaiah, P.. "Politics of Dalit Identity." *The Indian Journal of Political Science* 65, nr. 3 (2004): 385-402.
- Nirmal, Arvind. "Developing a Common Ideology: Some Theological Considerations." In *Towards a Common Dalit Theology*. Redactie door Arvind Nirmal. Madras: The Department of Dalit Theology, 1990.
- Nirmal, Arvind. "Towards a Christian Dalit Theology." In *Indigenous People: Dalits: Dalit Issues in Today's Theological Debate*. Redactie door James Massey. Delhi: ISPCK, 1998.
- Pandey, Gyanendra. *A History of Prejudice: Race, Caste and Difference in India and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Prabhakar, M.E.. "Developing a Common Ideology for Dalits of Christian and Other Faiths." in *Towards a Common Dalit Theology*. Redactie door Arvind Nirmal. Madras: The Department of Dalit Theology, 1990.
- Prabhakar, M.E.. "The Search for a Dalit Theology." in *Indigenous People: Dalits: Dalit Issues in Today's Theological Debate*. Redactie door James Massey. Delhi: ISPCK, 1998.
- Rajkumar, Peniel. *Dalit Theology and Dalit Liberation: Problems, Paradigms and Possibilities*. Farnham: Ashgate, 2010.
- Rigveda 10.90.12 (Vert. Ralph T.H. Griffith), 1896.
- Rao, S. Srinivasa. "Dalits in Education and Workforce." *Economic and Political Weekly* 26 nr. 29 (2002): 2998-3000.
- Shinde, Prem K., ed. *Dalits and Human Rights: (Volume 2) Dalits, Security and Rights Implications*. Delhi: Isha Books, 2005.
- Singaram, Charles. *The Question of Method in Dalit Theology: In Search of a Systematic Approach to the Practice of an Indian Liberation Theology*. Delhi: ISPCK, 2008.
- Ucko, Hans. *The People and the People of God: Minjung and Dalit Theology in Interaction with Jew-*

ish-Christian Dialogue. Münster: Lit, 2002.

- Sefanja 3:11,12 (Nieuwe Bijbelvertaling), 2004.

- Shah, A.M.. "The 'Dalit' Category and Its Differentiation." *Economic and Political Weekly* 37, nr. 14 (2002): 1317-1318.

- Viswanath, Rupa. *The Pariah Problem: Caste, Religion and the Social in Modern India*. Columbia: Columbia University Press, 2014.

WEBSITES

- Hindustan Times. "Not suicide, it's murder: Kejriwal attacks Modi on Dalit student death." Geraadpleegd op 5 maart 2016. <http://www.hindustantimes.com/india/not-suicide-it-s-murder-kejriwal-attacks-modi-on-dalit-student-s-death/story-Ou2EdI5V5nvhCOClmtIZI.html>.

- International Dalit Solidarity Network. Geraadpleegd op 5 maart 2016. <http://idsn.org/countries/india/>.

AFBEELDING

Jyoti Sahi: Christ as a Lifetree - Hope for All. 2014.